

De normatieve praktijk van taaladviseurs en redacteurs

1 Inleiding

Als docent Nederlands in Wallonië word ik dagelijks met de heikele kwestie van de Nederlandse norm geconfronteerd. Mijn Waalse studenten laten immers onbewust veel Frans in hun Nederlands doorsijpelen. Soms is dat niet zo erg, maar je mag het natuurlijk geen Franderlands¹ laten worden. De grenzen waarmee je als docent keurig Nederlands afbakt, zijn vaak licht andere dan de klassieke taalbeheersingsliteratuur propageert, maar daarover is meer te lezen in de bijdrage van Philippe Hiligsmann.

Mijn bijdrage aan dit boek over de Nederlandse norm is een onderzoek naar de normatieve praktijk in de gemeenschap van taaladviseurs en redacteurs. Deze beroepen incarneren de repressieve kant van de klassieke notie 'spraakmakende gemeente'. Als de spraakmakende gemeente gedefinieerd wordt als de groep van mensen die door hun taalgebruik de norm bepalen, dan zijn de taaladviseurs en redacteurs de bovenbazen, die die norm aan andere taalgebruikers opleggen en hem bestendigen.

Ik bouw met deze bijdrage voort op een eerder onderzoek (Meesters 2005a), waarvoor ik enkele tientallen taaladviseurs en redacteurs aan een enquête onderwierp. De directe aanleidingen waren toen een corpusonderzoek van Theissen (2004) en mijn eigen onderzoek naar restrictieve focuspartikels (Meesters 2005b). Ik wou met mijn onderzoek vooral te weten komen wat het normatief betekent als een lexicaal item niet voorkomt in een kranten-corpus. Daarnaast wou ik ook onderzoeken hoe streng de professionele taalbeheersers optreden tegen enkele typische fouten van Franstaligen.

In de eerste paragrafen van deze bijdrage vat ik het onderzoek uit Meesters (2005a) beknopt samen. Vervolgens zal ik op basis van dezelfde enquête een nieuwe vergelijking maken tussen de twee ondervraagde groepen: de taaladviseurs en de redacteurs.

2 Opzet van het onderzoek

Voor mijn onderzoek was ik geïnteresseerd in het werkelijke normatieve correctiegedrag van taaladviseurs en redacteurs. Om een representatieve groep proefpersonen te kunnen samenstellen, heb ik vooral kennissen in de betreffende beroepsgroepen aangesproken, waarbij ik erop gelet heb om zo goed mogelijk een evenwicht te bereiken tussen ten eerste mannen en vrouwen, ten tweede Nederlanders en Vlamingen en ten derde taaladviseurs en redacteurs. In totaal werden tussen 50 en 60 proefpersonen aangesproken.

De informanten kregen via e-mail de vraag om een korte tekst te corrigeren. In die tekst waren verschillende soorten taalelementen opgenomen die een correctie konden uitlokken: grammaticale problemen (*snuggerder als, het groot gebouw*), spellingproblemen (*naar verluid, aanwezige* (zelfstandig voor personen), *sekundair*), varianten op conventies (overbodige accenten op *één*, vreemde interpunctie bij een citaat), regionale uitdrukkingen (*dat is een ander paar mouwen, te stom om (het) te helpen donderen*), regionale woorden (*getater, ingangsexamen*), geaccepteerde items die ooit afgekeurd werden (*gezever, bevalingsverlof*)²; nomina op *-ering* of *-atie* die niet in bepaalde corpora werden aangetroffen (*categorisatie, feminisering*)³; in corpora niet aangetroffen, maar mogelijk geachte meervouden (*maatregelen, microfonen*)⁴ en ten slotte mogelijk onacceptabel gebruik van focuspartikels door Franstaligen (*alleen maar vóór een getal, slechts op de eerste zinsplaats*)⁵. De informanten mochten maximaal een tiental minuten aan de tekst besteden en geen naslagwerken gebruiken. Deze aanpak moest ervoor zorgen dat niet alle informanten een maximaal aantal items konden corrigeren. Zo hoopte ik een gradatie in de reactie op de soorten triggers te kunnen aanbrengen. De items die het meest gecorrigeerd werden, zouden wellicht ook als de ergste fouten worden beschouwd. De attitudes van de informanten werden niet expliciet onderzocht (cf. daarvoor o.a. De Schutter 1980).

Ik was me bewust van de mogelijke nadelen van een e-mailenquête, maar gezien de hoge responsgraad (meer dan 60 %) en de goede kwaliteit van de bezorgde antwoorden op de enquête, hebben de nadelen mijns inziens niet te zwaar doorgewogen. Voor een uitgebreidere bespreking van de voor- en nadelen van deze manier van onderzoek verwijs ik naar Meesters (2005a: 232-233).

De informanten kregen de volgende tekst ter beoordeling:

Christel wilde absoluut meedoen aan het ingangsexamen voor geneeskunde, al was het maar om aan haar stiefvader te bewijzen dat ze niet te stom was om het

te helpen donderen. Ze was niet de slimste van de klas, dat klopte. Maar een categorisatie als dommerik leek haar overdreven. Ze was zeker snuggerder als de meeste van haar vriendinnen, want die wilden dat examen niet eens proberen. Op een blauwe maandag moest Christel dus naar het groot gebouw van de Universiteit Antwerpen op de Prinsstraat. Omdat ze op de sekundaire school nooit in grote groepen les had gekregen, was ze erg geïntimideerd door de officiële omgeving. Vooraan in de aula stond een heel legertje professoren voor microfoenen, die zich bedienden van een enorm, kamerbreed bord en twee projectors om de examenvragen te tonen. Eén van de professoren, een oudere man met een baard en een brilletje, onderbrak het getater van de aspirant-studenten met een kuch. Hij mompelde eerst iets over de feminisering van de populatie. Daarna probeerde hij de aanwezige gerust te stellen door te zeggen dat het examen uit alleen maar veertig korte vragen bestond. "Maar mijn gezever heeft lang genoeg geduurd", zei hij lachend, "Laten we eraan beginnen". Christel begreep alle vragen, ze had er dan ook lang genoeg voor gestudeerd. Toch was de vragen beantwoorden soms een ander paar mouwen. Het gebeurde nu en dan dat ze in gedachten afdwaalde naar haar zus, die thuis was met bevallingsverlof voor haar vierde kindje. Hoewel ze haar handen vol had met al die kinderen, hield ze naar verluud vol dat ze nergens spijt van had. Slechts wou ze 's avonds wat meer naar de bios dan ze de afgelopen jaren had kunnen doen.

Ik kreeg 37 gecorrigeerde teksten terug. Uit tabel 1 blijkt dat bij de uiteindelijke respondenten alle subcategorieën die ik onderscheiden had, vertegenwoordigd zijn, zij het niet allemaal in dezelfde mate.

n informanten	Vlaanderen		Nederland		Totaal
	M	V	M	V	
redacteur	12	6	4	1	23
taaladviseur	4	3	2	5	14
Totaal	16	9	6	6	37

Tabel 1: distributie van de informanten

Omdat ik in Vlaanderen meer mensen uit de beoogde beroepen persoonlijk kende, is het aantal proefpersonen in Vlaanderen duidelijk hoger dan in Nederland. Het numerieke overwicht van de redacteurs op de taaladviseurs is onvermijdelijk. Bijna het volledige taaladviesgild heeft meegewerkt aan de enquête, maar hun beroepsgroep is nu eenmaal vrij klein. De uiteindelijke informanten-taaladviseurs werkten bij de Vlaamse Gemeenschap, het Vlaams

Parlement, de VRT, het Genootschap Onze Taal, het Talencentrum van de VU. Bij de redacteurs zijn onder andere werkgevers als De Morgen, De Standaard, Het Belang van Limburg, Knack, NRC, het (Belgische) Rekenhof en uitgeverijen Clavis en Atlas vertegenwoordigd. Ook enkele freelancerredacteurs gingen op mijn vraag om medewerking in.

3 Resultaten

Voordat we specifiek de verschillen tussen taaladviseurs en redacteurs behandelen, bekijken we eerst beknopt de resultaten voor alle respondenten samen. In totaal grepen de informanten op 118 verschillende items in, terwijl slechts 19 items vooraf als mogelijk te corrigeren items bedoeld waren. De informanten hadden in een begeleidende brief de instructie gekregen om alleen te corrigeren wat volgens hen absoluut noodzakelijk was, maar ze hebben dus veel meer items aangepast dan ik vooraf had vermoed. Daarbij hoort voorlopig al één verklaring en één nuance. Een van de oorzaken van de correctie-ijver van de informanten is wellicht de grote registervariatie in de artificiële tekst die hun voorgelegd werd. Het aantal correcties zegt bovendien weinig zonder de frequentie ervan in ogenschouw te nemen. 36 correcties werden slechts een keer aangebracht; in totaal 80 items werden vijf keer of minder gecorrigeerd. Daarnaast waren er ook enkele onvoorziene correcties die erg vaak werden aangebracht: *op de Prinsstraat* (*op* werd *in* of *aan*), *bios* (*bioscoop*) en *sekundaire* (*middelbare* i.p.v. *secundaire*).

De resultaten van de items waarvoor vooraf wel correcties verwacht werden, staan in tabel 2. De tweeletterige codes tussen haakjes geven weer welke items bij elkaar horen. De codes verwijzen naar de hierboven opgesomde categorieën (grammaticaal, spelling, focuspartikels, enz.).

	n correcties	n ontwijkingen	% correcties
snuggerder als (gr)	36	0	97,30
aanwezige(n) (sp)	36	0	97,30
Slechts (fo)	34	0	91,89
alleen maar veertig (fo)	32	0	86,49
naar verluide (sp)	31	3	83,78
het groot gebouw (gr)	27	3	72,97
sekundaire (sp)	26	11	70,27
ingangsexamen (rw)	23	0	62,16
interpunctie citaat (cv)	21	1	56,76
donderen (ru)	20	1	54,05
microfonen (mv)	19	3	51,35
paar mouwen (ru)	18	0	48,65
Eén van (cv)	18	0	48,65
categorisatie (ea)	14	11	37,84
projectors (mv)	14	1	37,84
bevallingsverlof (co)	11	1	29,73
getater (rw)	7	0	18,92
gezever (co)	6	1	16,22
feminisering (ea)	1	4	2,70

Tabel 2: de gekozen items volgens hun score

Uit deze overzichtstabel kunnen twee belangrijke conclusies getrokken worden. Ten eerste blijkt hieruit dat de geselecteerde items de ruime variatie in het aantal correcties vertonen die ik voorop had gesteld. *Feminisering* werd slechts één keer veranderd in *feminisatie* en vier keer weggeschreven door bijvoorbeeld *vervrouwelijking* te gebruiken, terwijl 36 van de 37 informanten *snuggerder als* veranderden in *snuggerder dan*. Ten tweede kunnen we hieruit afleiden dat de items die tot dezelfde categorie behoren, ook vergelijkbaar scoren. Alleen bij de *-ering/-atie*-doubletten (*categorisatie* en *feminisering*) en de regionale woorden (*ingangsexamen*, *getater*) bedraagt het verschil tussen de items meer dan 30%. Bij *-ering/-atie* wordt het verschillende resultaat nog versterkt door de hoge ontwijkingcijfers. Ook *sekundaire* werd zoals vermeld vaak vervangen door een niet-onderzocht item, namelijk *middelbare*.

Het aantal onderzochte items per categorie (2 of 3) is uiteraard erg laag, maar bij meer items en een langere tekst hadden we dit onderzoek niet op de gekozen manier kunnen uitvoeren. Daarom is het geruststellend om te zien dat de scores voor de items die tot dezelfde categorie behoren, meestal niet te ver uit elkaar liggen.

De rangorde van de gemiddeldes per categorie in tabel 3 wordt daarvoor, ondanks het kleine aantal items, vrij betrouwbaar.

categorie	n correcties gemiddeld	% correcties gemiddeld
focuspartikels	33	89,19
grammaticaal	31,5	85,14
spelling	31	83,78
conventies	19,5	52,70
regionale uitdrukkingen	19	51,35
meervoud	16,5	44,59
regionale woorden	15	40,54
correcte woorden	8,5	22,97
-atie/-ering	7,5	20,27

Tabel 3: correcties per categorie

De gemiddeldes per categorie kunnen in drie groepen verdeeld worden. Het afwijkende gebruik van focuspartikels door Franstaligen, de bekende grammaticale problemen en de spellingproblemen zitten in de groep items die door bijna alle informanten worden gecorrigeerd. Een grotere tolerantie tonen de informanten ten opzichte van regionale woorden en uitdrukkingen, niet-gerespecteerde conventies en enkele niet-aangetroffen meervouden. De laatste groep bestaat uit ondertussen geaccepteerde items en de *-ering/-atie*-doubletten, die slechts door een kleine minderheid van de informanten aangepast werden.

Een opsplitsing naar de herkomst van de informanten leverde enkele interessante resultaten op, ook al was het aantal Nederlandse informanten aan de lage kant. In het algemeen bleken Nederlandse en Vlaamse informanten op dezelfde manier te corrigeren. Dat gold niet alleen voor de grammaticale items en de spellingsproblemen, maar ook voor een categorie waarvoor misschien wel een verschil verwacht kon worden: de regionale woorden. De enige items waarvoor het aantal correcties significant verschilde ($p < 0,05$ bij een chikwadrattest), waren *categorisatie*, dat in Nederland minder gecorrigeerd werd,

maar wel vaker dan in Vlaanderen ontweken. Daarnaast werd *een ander paar mouwen* door Vlaamse informanten veel minder gecorrigeerd dan door Nederlandse. Dat verschil leidde tot de conclusie dat bepaalde regionale uitdrukkingen in Vlaanderen vaker geaccepteerd worden, ook al volgen de Vlaamse normhandhavers in het algemeen de Noord-Nederlandse norm en passen ze die bij regionale woorden zonder verpinken toe: tweederde van de Vlaamse informanten corrigeert *ingangsexamen*. Voor een uitgebreidere vergelijking tussen Vlaamse en Nederlandse informanten verwijs ik naar Meesters (2005a: 239-241).

4 Vergelijking tussen taaladviseurs en redacteurs

Tot nog toe hebben we de ondervraagde normhandhavers als één ondeelbare categorie behandeld. Zowel taaladviseurs als redacteurs moeten immers toezien op de taal van andere taalgebruikers. Wie de professionele praktijk van beide beroepsgroepen kent, weet echter ook dat de verschillen aanzienlijk kunnen zijn. Taaladviseurs hebben vaak een consultatieve functie. Andere taalgebruikers kunnen op hen een beroep doen om knopen door te hakken bij twijfelgevallen. Redacteurs zijn vaak in de eerste plaats schrijvers, die zelf veel tekst produceren. Beide beroepsgroepen nemen evenwel ook teksten van anderen onder handen om ze naar hun eigen inzicht presentabeler te maken. De registers waarin ze werken kunnen dan weer sterk verschillen⁶. Men zou kunnen veronderstellen dat het verschillende takenpakket ook leidt tot een verschillend correctiegedrag. Voor deze bijdrage heb ik de resultaten van beide beroepsgroepen dus uitgesplitst. In tabel 4 staat een vergelijking van de totale aantallen correcties en ontwijkingen per beroepsgroep.

	redacteurs	taaladviseurs	p
n aanpassingen	530	263	<0,01
n verschillende	112	60	0,42
n ontwijkingen	38	7	<0,005

Tabel 4: totale aantal correcties en ontwijkingen

Uit tabel 4 blijkt dat de 23 redacteurs samen 530 items aanpasten in de voorgelegde tekst, of iets meer dan 23 aanpassingen (correcties én ontwijkingen) per informant. De 14 taaladviseurs pasten samen 263 items aan, of bijna 19 per persoon. Dat verschil is statistisch significant ($p < 0,05$ bij een chikwadraat-

test). Redacteuren gaan dus vrijer om met de basistekst, ondanks de expliciete vraag om alleen te veranderen wat strikt noodzakelijk was. Dat blijkt nog duidelijker uit een vergelijking van het aantal ontwijkingen (als deelverzameling van de aanpassingen). Een ontwijking betekent dat de informant niet het verwachte verwante alternatief heeft gebruikt, maar zelf een ander synoniem of een parafraze heeft gekozen. Het aantal verschillende items in de tekst die aangepast werden ('n verschillende' in de tabel) levert dan weer geen significant verschil op tussen de beroepsgroepen, waaruit blijkt dat redacteuren per persoon wel meer dingen aanpassen, maar het is niet bewezen dat ze ook elementen in de tekst aanpassen die de taaladviseurs ongemoeid laten. Het verschil dat er in werkelijke aantallen bestaat (redacteuren 112 van in totaal 118 verschillende aanpassingen; taaladviseurs slechts 60) hangt meer samen met het aantal proefpersonen in de beroepsgroepen dan met een reëel verschil in correctiepraktijk.

In tabel 5 staan de resultaten van de beroepsgroepen opgesplitst per onderzocht item.

	n redacteuren	%	n taaladviseurs	%	p
snuggerder als (gr)	22	96	14	100	0,89
aanwezige(n) (sp)	22	96	14	100	0,89
Slechts (fo)	22	96	12	86	0,75
alleen maar veertig (fo)	21	91	11	79	0,69
naar verluid (sp)	22	96	12	86	0,75
groot gebouw (gr)	16	70	14	100	0,33
sekundaire (sp)	23	100	14	100	1
ingangsexamen (rw)	13	57	10	71	0,58
interpunctie citaat (cv)	13	57	9	64	0,76
donderen (ru)	10	43	11	79	0,16
microfonen (mv)	15	65	7	50	0,57
paar mouwen (ru)	6	26	12	86	0,01
Eén van (cv)	10	43	8	57	0,56
categorisatie (ea)	19	83	6	43	0,15
projectors (mv)	10	43	5	36	0,71
bevallingsverlof (co)	6	26	6	43	/
getater (rw)	2	9	5	36	/
gezever (co)	6	26	1	7	/
feminisering (ea)	4	17	1	7	/

Tabel 5: de onderzochte items bij redacteuren en taaladviseurs

In tabel 5 staat voor elke beroepsgroep het totale aantal informanten dat het onderzochte item heeft aangepast (correcties en ontwijkingen samen). Als de verwachte aantallen per beroepsgroep hoog genoeg waren, wordt ook de p-waarde bij een chikwadraattoets gegeven. Gezien het kleine aantal proefpersonen was slechts één verschil statistisch significant: de regionale uitdrukking *een ander paar mouwen*, wat geen verrassing mag heten. Bij de bespreking van het onderscheid tussen Vlaanderen en Nederland bleek bij die uitdrukking ook al een statistisch significant verschil. Hier zijn het de taaladviseurs die in hun beroepspraktijk meer de klassieke Noord-Nederlandse norm volgen dan de redacteurs. Enkele andere regionale items lijken deze conclusie te ondersteunen door het (schijnbaar) verschillende correctiegedrag van de twee beroepsgroepen: *te stom om het te helpen donderen*, *ingangsexamen*, *getater* en zelfs *het groot gebouw*. *Bevallingsverlof*, dat vroeger in normatieve woordenboeken afgekeurd werd, lijkt relatief gezien ook meer verbeterd door taaladviseurs dan door redacteurs. *Categorisatie* blijkt vooral door redacteurs vervangen te zijn, wat de hypothese dat die aanpassing met register te maken heeft, ondersteunt.

5 Conclusie

In deze bijdrage heb ik met een eenvoudige e-mailenquête de dagelijkse normhandhaving van taaladviseurs en redacteurs in Nederland en Vlaanderen onderzocht. In Meesters (2005a) had ik al aangetoond dat er weinig verschillen te merken zijn tussen de Nederlandse en de Vlaamse vertegenwoordigers van deze beroepen. Tussen taaladviseurs en redacteurs zijn er iets meer verschillen dan tussen Nederland en Vlaanderen. Zo blijken redacteurs vaker in te grijpen in de voorgelegde tekst en bij die ingrepen vrijer om te gaan met de tekst. Bij een vergelijking van de individuele aangepaste items in de tekst blijkt dat redacteurs uit Nederland en Vlaanderen iets minder ingrijpen bij regionaal taalgebruik dan taaladviseurs. Vooral regionale uitdrukkingen kunnen op clementie rekenen. Een en ander is te verklaren door de andere finaliteit van de beroepen in kwestie. Taaladviseurs wordt vaak gevraagd of een woord of een uitdrukking goed of fout is. Zij denken vaak nog noodgedwongen in een zeg-niet-zeg-wel-stramien, waarbij een taalelement systematisch door een ander vervangen wordt. Campagnes voor de standaardtaal hebben zich vaak gericht op regionale elementen. Daar is de verklaring te vinden voor de grotere tendens tot aanpassingen van regionale elementen bij taaladviseurs. Redacteurs zien vooral de algemene stilistische kwaliteit van de eindtekst als hun verant-

woordelijkheid. Ze bekommeren zich meer om register en helderheid dan om de geografische spreiding van de taalelementen in een tekst.

gert.meesters@ulg.ac.be

Noten

1. Neologisme in de trant van Hugo Brandt Corstius' 'Opperlands' en 'Jaderlands', geïnspireerd door het proefschrift dat ik met W. Smedts als promotor maakte: Meesters (2004).
2. Beoordeling van regionale items gebaseerd op Theissen & Debrabandere (2004), op het moment van de enquête het recentste normatieve woordenboek.
3. cf. Theissen (1989)
4. cf. Theissen (2004)
5. cf. Meesters (2005b)
6. Voor het onderscheid tussen beide beroepsgroepen heb ik de functiebenamingen gebruikt die de informanten zelf hanteerden. Ook de werkgever speelde een rol. Uiteraard is een absoluut onderscheid tussen beide beroepen niet realistisch: sommige informanten zouden bij beide groepen kunnen worden ondergebracht.

Literatuurlijst

- De Schutter, G. (1980). "Norm en normgevoelens bij Nederlandstaligen in België", *De nieuwe taalgids* 73: 93-109.
- Meesters, G. (2004). *Marginale morfologie in het Nederlands: paradigmatische samenstellingen, neoklassieke composita en splintercomposita*. Gent: BICN/KANTL.
- Meesters, G. (2005a). "Corpora en toegepaste taalnormen". In: Ph. Hiligsmann, G. Janssens & J. Vromans (red.). *Woord voor woord. Zin voor zin. Liber Amicorum voor Siegfried Theissen*. Gent: KANTL. 231-242.
- Meesters, G. (2005b). "Restrictieve focuspartikels in het Nederlands. Enkel en uitsluitend en alleen (maar) problemen voor Franstaligen?" In: Ph. Hiligsmann e.a. (red.). *Neerlandistiek in Frankrijk en in Franstalig België / Les études néerlandaises en France et en Belgique francophone* (Langues et Cultures no. 1). Louvain-la-Neuve: Academia Bruylant – Presses universitaires de Louvain. 151-163.
- Theissen, S. (1989). "De doubletten op *-ering/-atie*." In: S. Theissen & J. Vromans (red.). *Album Moors. Een bundel opstellen aangeboden aan Joseph Moors ter gelegenheid van zijn 75ste verjaardag*. Liège: Cipl. 207-235.
- Theissen, S. (2004). "Dubbel meervoud *-(e)n / -s*", *Handelingen van de Koninklijke Zuid-Nederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis* LVII (2003): 89-116.
- Theissen, S. & P. Debrabandere (2004). *Woordenboek voor correct taalgebruik*. Derde druk. Mechelen: Wolters Plantyn.